

**Janusz Gmitruk, *Ludowcy w walce o niepodległość*,
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego,
Warszawa 2019, ss. 211 + fot. + il. nlb. [58].**

Prezentowana publikacja jest syntetycznym i problemowo-chronologicznym opracowaniem przedstawiającym, jak ruch ludowy walczył o niepodległość. Ukazuje, że już w okresie zaborów prowadzono działania polityczne, walkę o niepodległość Polski. Podejmowano różnorodne prace zmierzające do uobywatelnienia chłopów, ich emancypacji politycznej, społecznej i gospodarczej. Po wybuchu I wojny światowej ludowcy czynnie uczestniczyli w działaniach zbrojnych nie tylko z własnej woli, ale zmuszeni przez zaborców, stając naprzeciwko siebie po przeciwnej stronie linii frontu.

Po zakończeniu działań wojennych w 1918 r. Polska stała się wolna. Odzyskanie niepodległości stało się wielkim wyzwaniem ukierunkowanym na zbudowanie silnego organizmu państwowego. Nie tylko stworzyło nowe wyzwania dla państwowości, ale również na trwałe wpisało się w historię powstania ruchu ludowego. Ludowcy nadal przejawili aktywność angażując się w państwowotwórczą działalność.

Autor opracowania – Janusz Gmitruk, doktor historii, dyrektor Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, kierownik Zakładu Historii Ruchu Ludowego i prezes Zarządu Głównego Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego, autor licznych książek i publikacji naukowych szczegółowo opisuje podejmowane przez ruch ludowy od swego powstania inicjatywy i prace, służące uczynieniu z mieszkańców wsi świadomych i zaangażowanych w sprawy społeczne i polityczne obywateli. Przedstawia udział działaczy ludowych w walce narodowyzwoleńczej i działaniach dyplomatycznych na rzecz odrodzenia niepodległej Polski. Odzyskanie niepodległości na trwałe wpisało się w historię powstania ruchu ludowego. Działania polityczne ludowców zmierzające do uobywatelnienia chłopów były nową formułą walki o niepodległość Polski odzyskanej w imię ludu i dla ludu.

Jak wynika ze *Spisu treści* to nowatorskie w układzie, jak i zawartości treści opracowanie składa się z *Przedmowy*, *Kalendarium ważnych wydarzeń poprzedzających odzyskanie niepodległości i odbudowę II RP*, a następnie 19 podrozdziałów i *Zakończenia*. Zawiera *Wybór dokumentów*, *Biografię* i *Indeks nazwisk*. Dołączono też artykuł Arkadiusza Kołodziejczyka *Ludowcy II Rzeczypospolitej wobec Święta niepodległości*. Książka została wzbogacona również o fotografie.

W *Przedmowie* Autor przedstawił zaangażowanie Polaków w walkę o niepodległość w kontekście sytuacji na arenie międzynarodowej w Europie i poza nią. Stwierdził, że „Przez ponad 100 lat pokolenia Polaków – wykrwawione w powsta-

niach, wyniszczone przez represje oraz poddane wynaradawiającym reżimom zaborczym (zwłaszcza rosyjskiemu i pruskiemu) – stopniowo zbierały siły w pracy organicznej, dając także znać o swych aspiracjach wolnościowych w działalności kulturalnej i w ruchach o charakterze socjalnym”. Konstatował, że „nie wygaszone w narodzie iskry nadziei na odzyskanie bytu niepodległego” wybuchły „wielkim płomieniem” w okresie I wojny światowej. Wcześniej już „to wydarzenie niezmiernie skomplikowane i kontrowersyjne” dojrzało stopniowo w czasie konfliktów zbrojnych: wojen napoleońskich, Wiosny Ludów, konfliktów narodowościowych oraz przeobrażeń polityczno-społecznych i gospodarczych: rozwoju państw europejskich, kapitalizmu, ruchów nacjonalistycznych i narodowyzwoleńczych. Na ziemiach polskich wielkie znaczenie dla kształtowania się koncepcji oraz doktryn i stylu oraz metod walki o niepodległość w latach 1914-1918 odegrały powstania narodowe wzniecane przez Polaków w okresie zaborów.

Janusz Gmitruk stwierdza, iż: „Wobec konfliktu zbrojnego, z którym wiązano tak wiele nadziei na poprawę narodowego losu, społeczeństwo polskie i politycy zajmowali nader zróżnicowane postawy. Szczególnie wyraziście zarysowały się dwie przeciwstawne orientacje określane najczęściej jako prorosyjska i proaustriacka, choć bardziej może zasadne byłoby określenie pierwszej z nich jako antyniemieckiej, drugiej zaś – antyrosyjskiej. Żadna z nich przecież – jeśli chciała reprezentować racje i sprawę polską – nie mogła traktować swego związku z określonym zaborcom inaczej niż jako doraźny jedynie wybór mniejszego zła”. Autor poddaje analizie koncepcje i działania podejmowane przez te niepodległościowe polskie orientacje polityczne. Ukazuje wywierany na ich rozwój wpływ sytuacji politycznej państw biorących udział w I wojnie światowej. Przedstawia działania podejmowane przez Polaków zaangażowanych w walkę niepodległościową na arenie międzynarodowej i tworzenie na ziemiach polskich ośrodków władzy. Następnie syntetycznie i chronologicznie przybliży ważne wydarzenia poprzedzające odzyskanie niepodległości i odbudowę II Rzeczypospolitej Polskiej ujmując je w formę kalendarium.

Bardzo ważne dla realizacji przez Janusza Gmitruka celu – ukazania ludowców w walce o niepodległość – są następne zamieszczone w publikacji podrozdziały. W nich syntetycznie – problemowo-chronologicznie zostały przedstawione najbardziej chlubne fakty, wydarzenia i przywołane postacie działające w ruchu ludowym by „[...] oczyścić umysły braci chłopów z pozostałości poddaństwa i uczynić z nich świadomych i zaangażowanych w sprawy społeczne i polityczne obywateli” uczestniczących w walce o niepodległość. Autor nieszablonowo i nowatorsko nadał tytuły niektórym podrozdziałom nawiązując do ówczesnych wypowiedzi i haseł związanych z prezentowanymi faktami, wydarzeniami uczestniczenia ludowców już od powstania ruchu ludowego w walce niepodległościowej na obszarze trzech zaborów, w okresie lat 1914-1918, okresie rodzenia się niepodległości w 1918 r. Po roku 1918 ruch ludowy wobec sytuacji polityczno-społecznej utrudniającej demo-

kratyczny rozwój Polski nie zaprzestał działalności niepodległościowej. Kontynuowano ją w okresie II Rzeczypospolitej, latach II wojny światowej, i po roku 1945, o czym traktują podrozdziały takie jak: *W czasach II Rzeczypospolitej*, „*Twierdzą nam będzie każdy próg...*”, 1945–1947 „...nie pozwolimy, by Polska wbrew naszej woli była budowana...”. W ostatnim podrozdziale zatytułowanym „*Jedność i suwerenność ruchu ludowego jest dla nas dobrem najwyższym*” ten bardzo zaangażowany w popularyzację dziejów ruchu ludowego historyk odnosi się do okresu lat 90. XX w. i dokonanych wtedy zmian w rozwoju demokracji w Polsce.

W książce czytamy: „W 100. Rocznicę odzyskania niepodległości przypominamy Czytelnikom napisany przed laty artykuł naszego przyjaciela Arkadiusza Kołodziejczyka (1957-2011). Z pewnością bowiem, gdyby żył, wsparłby swoim piórem działalność wydawniczą MHPRL związaną z obchodami tej doniosłej rocznicy”. Artykuł tego przedwcześnie zmarłego historyka, autora wielu publikacji ukazuje zasługi ludowców dla odzyskania niepodległości szczególnie przypominane w czasie obchodów Święta Niepodległości.

Prowadzone rozważania na kartach książki dotyczące uczestnictwa ludowców w walce o niepodległość wzbogaca obszerny wybór materiałów źródłowych przybliżający myśl programową i dokonania ludowców w walce o niepodległość w latach 1914-1937. Przywołano w nim aż 39 fragmentów źródeł historycznych (uchwał, artykułów, programów, odezw, rezolucji, przemówień, adresów, manifestów, deklaracji, oświadczeń, informacji, uzupełnień, listów, expose) różnej proveniencji.

Dla czytelnika zainteresowanego pogłębianiem wiedzy z zakresu walki o niepodległość Polaków, a szczególnie wkładem w nią ludowców jest cenne zamieszczenie w publikacji *Bibliografii* przywołującej opracowania wykorzystane przez Janusz Gmitruka do przedstawienia w sposób nowatorski podjętego tematu. Warsztatowo ważny jest zamieszczony też w książce Indeks nazwisk.

Książka *Ludowcy w walce o niepodległość* zawiera również bogaty materiał ilustracyjny. Wybór licznie zamieszczonych fotografii został dokonany w oparciu o zbiory Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego i Zakładu Historii Ruchu Ludowego. Książka została napisana poprawną polszczyzną, w oparciu o szeroki zasób słów, co powoduje, że jej lektura jest przyjemna.

Prezentowana publikacja wpisuje się w upamiętnienie przez Jej wydawcę – Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego – 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę. Będzie trwałym śladem nie tylko uczczenia przez tą placówkę tej rocznicy, ale i ukazania chlubnych kart historii ruchu ludowego na tym polu w pełniejszym wymiarze niż było to tego czasu dostępne w innych z tego zakresu tematycznego publikacjach.

Mirosława Bednarzak-Libera
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego